

покарання покриток пом'якшується, суттєвих змін зазнає й статус позашлюбних дітей. Та й навіть попри ці ліберальні перетворення вся вага відповідальності за блудне життя й небажану вагітність лягала на плечі саме жінки.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний архів Житомирської області (ДАЖО). – Ф. 18. - Оп. 2. – Спр. 4. – 29 арк.
2. ДАЖО. – Ф. 18. – Оп. 2.- Спр. 40. – 54 арк.
3. ДАЖО. – Ф. 18. – Оп. 4. – Спр. 26. - 41 арк.
4. ДАЖО. – Ф. 19. - Оп. 5. - Спр. 99. – 62 арк.
5. ДАЖО. – Ф. 19. - Оп. 5. - Спр. 119. – 26 арк.
6. Ігнатенко І. Шлюбно-сімейні стосунки у традиційній культурі українців. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. 240 с.
7. Миронов Б. Н. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.) : в 2 т. СПб.: Изд-во «Дмитрий Буланин», 2003. Т. 1. 548 с.
8. Пономар Л. Дівчина-покритка у творчості Т. Шевченка. URL: <http://ethnography.org.ua/content/divchyna-pokrytka-u-tvorchosti-tshevchenka>. (дата звернення: 21.10.2018).
9. Терещенко О. До питання про дошлюбні сексуальні стосунки в середовищі української та російської сільської молоді (перша половина XIX ст.) // Сіверянський літопис. 2009. № 2-3, С. 106-111.

Антон Сичевський

(м. Житомир)

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ РОСІЯН-СТАРООБРЯДЦІВ ВОЛИНІ-ЖИТОМИРЩИНИ У XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

З другої половини XVII ст. росіяни-старообрядці стали релігійними вигнанцями у Росії в умовах нової реформованої, т.зв. «ніконівської», православної церкви. Жорстокі гоніння проваджені панівною церквою Московії ототожнювалися з методами і практиками католицької інквізиції у Європі. За умов переслідування старообрядці були вимушені вдаватися до переховувань та самопорятунку в межах віддалених російських регіонів або ж мігрувати на землі сусідніх країн, що гарантували їм свободу віросповідання та протекторат. Зрештою ці релігійні дисиденти розгорнули переселенський рух і на територію Східної Волині. Утворивши свої компактні поселення, росіяни-старообрядці значною мірою доповнили регіональну етнічну, мовну, конфесійну специфіку та культурний колорит Житомирщини.

Переселенський рух старообрядців на Волинь-Житомирщину у XIX – на початку XX ст. відбувався з територій Росії, Білорусії, Молдавії, Польщі, Прибалтики та Пруссії, а також з українських губерній, що входили до складу імперії Романових.

У першій половині XIX ст. чисельність старообрядців у межах Волинської губернії була такою: 1826 р. – 1475 осіб (290 попівців та 1185 безпопівців), 1827 р. – 1923, 1837 р. – 2661, 1839 р. – 2920 (327 попівців та 2593 безпопівців), 1841 р. – 2962, 1846 р. – 3190, 1847 р. – 3168 [9, с. 106; 8,

с. 159, 170, 374, 376, 378, 447]. За відомостями єпархіального місіонера Миколи Абрамова старообрядці у Волинській єпархії в 1907 р. жили у 24 населених пунктах, а їхня чисельність складала понад 11210 осіб [7, с. 601–602].

Державний апарат всіма доступними методами обмежував релігійне життя старообрядницьких громад на Східній Волині. Станом на 1833 р. у губернії діяло два безпопівські монастирі – в м. Генрихівка Новоград-Волинського повіту. У чоловічому і жіночому скитах проживало 12 осіб. Як тільки інформація про функціонування монастиря стала відомою генерал-губернатору, той негайно розпорядився їх знищити, а поселенців відіслати до попередніх місць проживання [3, арк. 1 зв.–5].

У 1858 р. розгорівся конфлікт між старовірами та православними у с. Кошарища Радомисльського повіту, що фактично закінчився вигнанням останніх. Власник села граф Олізар з кінця 1840-х рр. поселив поміж старообрядців православних селян. Сусідство переросло у суперечки, оскільки православні заважали молитовним зібранням старовірів та доповідали про їхню активність парафіяльному священику Троїцької церкви м. Коростишева Михайлу Сможінському. Непорозуміння завершилися тим, що старовіри заключили з графом Олізаром контракт про виселення всіх православних до с. Стрижавки [2, арк. 1]. У с. Кошарищах старовіри проживали ще з 1828 р. [1, арк. 1, 2 зв., 28 зв.].

Житомирські попівці мали широке представництво у вищих соціальних прошарках суспільства. Деякі навіть отримали дворянські титули внаслідок змішаних польсько-російських шлюбів. Дівчата-старообрядки виходили заміж за дворян польського походження і католицького віросповідання, проте самі зберігали свою віру, а дітей хрестили в старообрядницькій церкві. Так, подружжя дворян Івана та Тетяни Базилевських, Георгія та Ірини Дашкевичів, Євгенія та Олександри Яновських охрестили своїх новонароджених синів (відповідно – Анатолія (1910 р.), Бориса (1912 р.) та Євгенія (1917 р.)) саме у старообрядницькій церкві [5, арк. 83, 92, 119]. Варто відзначити, що загалом в Російській імперії старообрядці були позбавлені права отримувати дворянський титул.

Дехто з купців-старообрядців зазнавав переслідувань зі сторони православного духовенства. Наприклад, у 1843 р. бердичівський благочинний, протоієрей Олесніцький звернувся до Волинської палати Кримінального суду зі звинуваченням купців Землякових в ухилі до «розколу». Родина Землякових переселилася до Бердичева з Калузької губернії. Степан, Макар, Федір та Єфим Землякови були приписані до 3-ої гільдії житомирський купців [4, арк. 1–2]. Але в ході судового процесу з'ясувалося, що Макарови завжди були старообрядцями, та й з православних нікого не «переманювали» [4, арк. 2, 10–10 зв.].

Популярними у владних колах звинуваченнями у «спокусі до розколу» користувалися, як не дивно, і самі ж старообрядці. У 1849 р.

конфлікт між двома бердичівськими старообрядцями Федотом Бічатіном та Аввакумом Бобровим переріс у справжній скандал. Ф. Бічатін звернувся до Бердичівського духовного правління та поліції з доносом на А. Боброва, який начебто женився на неповнолітній Ксенії Третьяковій з м. Літин Подільської губернії, а старообрядницька громада навернула до своєї «ересі» чотирьох осіб православного і римо-католицького віросповідань. Зрештою виявилось, що на А. Боброва звела наклеп частина старообрядців, які пограбували його маєток на 800 руб. сріблом. Ніяких навернень у «розкол» теж не було, а персонально звинувачений в здійсненні обрядів перехрещень уставщик Гавриїл Федулов помер ще у 1836 р. [6, арк. 1–3 зв., 13].

Прихильність від влади Волинської губернії вдалося отримати видатному члену общини старовірів-поморців, купцю 1-ої гільдії Кипріану Ляшкову, з ім'ям якого пов'язана історія Кафедрального Преображенського собору в Житомирі. К. Ляшков протягом 1866–1869 рр. опікувався будівництвом собору. При будівництві використовувалася цегла з його власних заводів. Після освячення храму імператор нагородив директора і скарбника Волинського попечительства в'язницями К. Ляшкова золотою медаллю з написом «За наполегливість» [10, с. 7, 9–10, 14, 25, 29]. К. Ляшков у 1876–1883 рр. навіть обіймав посаду міського голови Житомира.

На жаль, частина старообрядців стояла перед справжнім викликом долі, будучи мігрантами, вони опинилися у новому соціальному статусі. Для деяких переселенців вкрай важким стало питання працевлаштування і самореалізації. Бідність, з якою зіштовхнулися мігранти, штовхала їх на шлях злочинців. Матеріальна скрута стала причиною появи кримінальних злочинців у середовищі старообрядців.

Таким чином, громади росіян-старообрядців на території Східної Волині утворилися внаслідок міграційного руху з територій Росії, Білорусії, Молдавії, Польщі, Прибалтики та Пруссії. На початку ХІХ ст. їхня чисельність у регіоні не перевищувала 1,5 тис. осіб, проте вже на початку ХХ ст. – зросла більш як в сім разів. Зі сторони влади та панівної церкви переселенці наштовхнулись на низку обмежувальних заходів, утисків і переслідувань лише за їхнє віросповідання й дотримання староправославних традицій.

Список використаних джерел та літератури

1. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДАК України). Ф. 127. Оп. 658. Спр. 571. 35 арк.
2. ЦДАК України. Ф. 127. Оп. 660. Спр. 206. 5 арк.
3. ЦДАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 1482. 5 арк.
4. ЦДАК України. Ф. 442. Оп. 152. Спр. 897. 27 арк.
5. Державний архів Житомирської області. Ф. 1. Оп. 77. Спр. 1747. 145 арк.
6. Державний архів Київської області. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 27221. 60 арк.

7. Абрамов Н. Состояние миссионерского дела в Волынской епархии со 2-й полов. 1904 года по 2-ю полов. 1907 года // Волынские епархиальные ведомости. 1907. № 26 (часть официальная). С.601–610.

8. Варадинов Н. История Министерства внутренних дел. Кн. 8. История распоряжений по расколу. Санкт-Петербург, 1863. 656 с.

9. Военно-статистическое обозрение Российской империи. Т. X, ч. 3. Волынская губерния / Сост. Генерального штаба штабс-капитан Фритче. Санкт-Петербург : Типография Департамента Генерального штаба, 1850. 240 с.

10. Мокрицький Г. П., Лазунов В. Я. Покровська церква на Каракульній, 6: історія місцевості, старообрядців і їхнього храму: архітектурно-краєзнавчий нарис. Житомир : Волинь, 2001. 48 с.

Антоніна Кізлова
(м. Київ)

ПЕРЕДАННЯ ГРОБНИЦІ СВ. ПРП. ФЕОДОРА ОСТРОЗЬКОГО З КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ЛАВРИ ДО М. ОСТРОГ

Нині, попри тривалу недоступність для богомольців у радянський період, рака з часточкою мощей св. прп. Феодора Острозького є особливо шанованою святинею в Богоявленському соборі Острога [5; 7], тож потребує всебічного дослідження. П. Ю. Саух визнав появу в місті гробниці, принесеної хресним ходом у травні 1907 р. зі станції Мізоч через Дерманський монастир, одним із поштовхів до створення Братства імені князів Острозьких, котре опікувалося пам'ятками старовини [8, с.24, 149], А. А. Кізлова побіжно згадала про надання старої раки мешканцям Острога в контексті розповсюдження святинь за межі Києво-Печерської Успенської лаври [6, с.131], Втім, історії переміщення дослідники не деталізували.

Мета роботи – визначити позицію Києво-Печерської Успенської лаври щодо передання гробниці св. прп. Феодора Острозького з Дальніх печер.

12 січня 1907 р. архієпископ Волинський і Житомирський Антоній надіслав до намісника Лаври Антонія листа з запитанням, чи є можливість надіслати до м. Острог стару дерев'яну раку з-під мощей св. прп. Феодора Острозького та ікону цього угодника [2, арк.124]. 19 січня було підготовано відповідь, за якою: «старая рака съ соотвѣтствующимъ обозначеніемъ находится въ ризницѣ Дальнихъ Святыхъ Пещеръ, и что эта рака, а также частица св. мощей и икона преподобнаго могли бы быть пожертвованы въ случае прошенія о томъ жителей г. Острога (курсив наш – А. К.)» [2, арк.124 зв.]. Отже, в Лаврі підкреслили цінність давньої домовини угодника для обителі. Срібні деталі раки з-під мощей св. свт. Михаїла в Успенському соборі Лаври після пожертвування нової гробниці для угодника (1877 р.) зберігались у лаврській ризниці [1, арк. 56], хоча загалом коштовні, але старі та непридатні для використання вклади для святинь обителі могли вилучати з ризниць, зокрема віддавати в переробку